

Torah from Around the World

---

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

Tehilliem 29:11

Sjabbat 20 januari 2024/11 Sjewat 5784, Bo, Sjemot/Exodus 10:1 - 13:16

Tanach blz. 127 - 135

Haftara: Ezra 6:19 - 7:10

Tanach blz. 1656 - 1658

Vertaler: Paula Reisner

Commentaar: **Rabbin David Hoffman** is bestuurder aan het Jewish Theological Seminary te New York.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

De kracht van de paradox voor het religieuze leven

Eeuwige, waar zal ik u vinden?
Uw plaats is ver en verborgen
En waar kan ik u niet vinden?
Uw essentie vult de wereld.

Jehoeda Halevi

Zijn stralende aanwezigheid vult de wereld.

Zijn dienaren vragen elkaar:

"Waar is de plaats van Zijn glorie?"

Shabbat Moesaf Qedoeshah

Er zijn een paar teksten die mij door donkere en moeilijke periodes in mijn religieuze leven hebben geholpen, waarvan de eerste enkele paragrafen zijn van Rabbijn Josef Soloveitschik, verborgen in een voetnoot in zijn essay *Halakhic Man*. In een andere fase van mijn leven die al lang voorbij is, verlangde ik naar een eenvoudig geloof in God. Ik verlangde naar een transcendent raamwerk dat me zou kunnen helpen dichterbij een God te komen die te vaak te ver weg voelde. Ik geloofde dat een gevoel van heelheid en integratie haalbare doelen waren voor het religieuze leven.

Maar het leven bleef dat in de weg staan.

En met één pennestreek verwierp rabbijn Soloveitchik deze romantische en weinig constructieve hoop van mij. Hij schrijft: "Dat religieuze bewustzijn in de ervaring van de mens. . . is niet zo eenvoudig en comfortabel. Integendeel, het is buitengewoon complex, rigoureuus en kronkelig. De religieuze ervaring is van begin tot eind antinomisch en antithetisch." (*Halakhic Man*, fn. 4)

Hier begreep ik dat de Rav mij vertelde dat de oase waar ik voor bad – van een creatieve synthese van de spanningen die ik in mijn religieuze leven voelde – een fata morgana was. Er zouden geen oplossingen zijn voor de vele tegenstrijdigheden die in het weefsel van de schepping bestonden. Het religieuze leven is niet bedoeld en kan ook niet bedoeld zijn om psychische vrede in een stormachtige zee te brengen. Integendeel, de wereld en onze relatie met God zijn gebouwd met bakstenen van tegenstrijdige ideeën die nooit op een ordelijke manier in elkaar zullen passen: De mens is geschapen naar het beeld van God [Beresjiet/Gen. 1:27] en de mens is ook stof [Beresjiet/Gen. 2:7]. God is transcendent en immanent; tijdelijk en eeuwig; God wil onze liefde en God wil gevreesd worden. God tracht onze vrijheid te bewerkstelligen en wil ons toch als dienaren; we verlangen naar nabijheid met God en net als Job vluchten we zonder achterom te kijken. Elk van deze ideeën is waar. En elk is in conflict met de ander.

Het lezen van deze woorden, geschreven door een van de grote religieuze geesten van de 20e eeuw, gaf mij de ruimte om op nieuwe en meer open manieren over het project religie na te denken. Deze ideeën zorgden ervoor

dat ik tegenstrijdige ideeën en gevoelens begon te koesteren zonder de noodzaak te ervaren ze te integreren. Maar belangrijker nog: rabbijn Soloveitchik liet mij kennismaken met de potentiële creativiteit van het idee van de paradox in mijn religieuze leven.

Deze kracht van de paradox wordt rijkelijk onderzocht door een van de iconische chassidische figuren wiens levensmissie en centrale leringen de confrontatie aangaan: de strijd om het geloof. Met de ogenschijnlijk eenvoudige openingswoorden van onze sidra bouwt Rebbe Nachman van Bratzlav (1772-1810) een uitgebreide verklaring op over de thema's geloof en twijfel en het werk van religie om ons te helpen bijna naadloos tussen deze momenten te dansen.

God zei tegen Mosjee: "Kom naar Farao (*Bo el Par'oh*), want Ik heb zijn hart en het hart van zijn dienaren verhard, zodat Ik Mijn tekenen onder hen kan tonen."

Al in de Zohar verwondert Rabbi Sjimon Bar Jochai zich over het werkwoord van deze verder onopvallende zin: 'Het zou passender zijn geweest als het vers had gezegd: 'Ga (*lech*) naar Farao.' Waarom [is het vers geformuleerd] '*Bo el Par'oh* (kom naar Farao)?' "(II 34a)

Om deze pasoek uit de Tora in context te plaatsen en zo de intentie van de Zohar-vraag te begrijpen: als God Awraham zegt zijn thuisland te verlaten, gebruikt God het werkwoord "*lech / ga*" [Beresjiet/Gen. 12:1]. Als God Aharon gebiedt Mosjee in de wildernis te ontmoeten om zich bij zijn broer te voegen op zijn missie naar Egypte, gebruikt God het werkwoord '*Lech / Ga*' (Sjemot/Ex. 4:27). Het bevel aan Mosjee om naar Egypte terug te keren om de eerste plaag tegen Farao aan te kondigen, waarbij de Nijl in bloed verandert, wordt gegeven met het werkwoord *lech*:

"De Eeuwige zei tegen Mosjee: "De farao blijft hardnekkig weigeren het volk te laten gaan. Ga morgenochtend naar hem toe, wanneer hij naar de rivier gaat." (Sjemot/Ex. 7:14)

Rebbe Nachman ontwikkelt een Chassidische les die draait om deze keuze: '*Bo el Par'o* - "Kom naar Farao." '*Bo / kom*,' situeert God op een andere plek dan het woord '*lech / ga*'. Als de Tora de uitdrukking '*lech / ga*' had gebruikt, zou dit betekenen dat God dit bevel had gegeven vanaf dezelfde plaats waar Mosjee stond: in de wildernis.

Het werkwoord *Bo* (komen) suggereert echter iets anders. 'Kom' kan gelezen worden als een uitnodiging. God nodigt Mosjee uit om zich bij God te voegen met Farao in het Koninkrijk van Onderdrukking. Met het woord 'Kom' situeert God Gods aanwezigheid naast Farao en te midden van het kwaad van de slavernij. Het is alsof God tegen Mosjee zegt: "Ik ben ook hier in Egypte. Weet dat Mijn Aanwezigheid zich zelfs uitstrekt tot in deze plaats van pijn en lijden, waar Mijn Aanwezigheid schijnbaar afwezig is."

Rebbe Nachman hecht nog meer belang aan de woordkeuze van de Tora. Hij leert dat Farao de oorspronkelijke Vrije Ruimte (*chalaal hapanoei* - חָלָל הַפָּנוּי) vertegenwoordigt die nodig was om de wereld tot stand te brengen: om God de hemel en de aarde te laten scheppen, moest God Zichzelf terugtrekken en samentrekken (*tzimtzoem*) om ruimte te maken voor de tot stand te komen wereld. Over deze Vrije Ruimte vertelt Rebbe Nachman ons: "Er is daar als het ware geen Goddelijkheid. Als dat niet zo was, zou het geen vrije ruimte zijn... en zou er geen ruimte zijn voor de schepping van de wereld." (*Likoeté Moharan* 64:1)

Rebbe Nachman plaatst deze kabbalistische leer binnen een nieuw raamwerk. Hij herinnert ons aan de fundamentele paradox waaruit de hele schepping voortkomt: om de wereld te laten bestaan, moet God afwezig zijn.

Na deze stelling geformuleerd te hebben, beweert Rebbe Nachman ook dat deze stelling onmogelijk is. Hij vervolgt met wat neerkomt op de antithese van dit idee van de Vrije Ruimte: "De ultieme waarheid is echter – niettemin – dat er Goddelijkheid is, want niets bestaat zonder Gods levenskracht." (64:1)

Dus nu, met de uitnodiging om zich bij God en Farao aan te sluiten – die de Vrije Ruimte symboliseert – vraagt God in essentie aan Mosjee zich met twee tegenstrijdige ideeën (*sjnée hafachiem* - שְׁנֵי הַפְּחִים) te confronteren en vast te houden: God is aanwezig en God is afwezig in de Vrije Ruimte, dat de schepping vertegenwoordigt.

En hier ligt de sleutel voor Rebbe Nachman: er is geen manier voor Mosjee of iemand anders om deze twee tegengestelde waarheden met elkaar te verzoenen! Het is rationeel onbegrijpelijk hoe God tegelijkertijd aanwezig en afwezig is in de Vrije Ruimte. De ratio kan ons slechts zo ver brengen in het naderen van het ultieme mysterie van het universum.

Juist op dit moment van onmogelijkheid, met deze paradox, is geloof vereist. Gods (schijnbare) afwezigheid en Gods uitnodiging om zich bij God te voegen in

deze afwezigheid ("*Bo / Kom in de Vrije Ruimte*") biedt ons de kans om, eerlijk gezegd, een soort geloof op te bouwen dat Gods aanwezigheid niet kan bieden.

In plaats van de concurrerende waarheden te begrijpen die deel uitmaken van de structuur van onze relatie met God en de wereld als bron van pijn, leert Rebbe Nachman dat deze paradoxen moeten worden gezien als een kans voor religie om onverenigbare spanningen te overstijgen.

Voor mij herinnert de confrontatie met deze paradoxen mij eraan dat God uiteindelijk onkenbaar is. We zullen nooit kunnen begrijpen hoe God in de wereld werkt. Nu wordt ons, met de grote nederigheid die deze kennis moet voortbrengen, gevraagd om ons niettemin aan God toe te vertrouwen. Rebbe Nachman leert ons dat het ervaren van een gevoel van Gods afwezigheid ons niet in een geestelijke crisis hoeft te brengen. Integendeel, het kan ons brengen tot een levend en dynamisch geloof, een volwassen relatie met God en een nederig besef van het ultieme mysterie van de wereld.